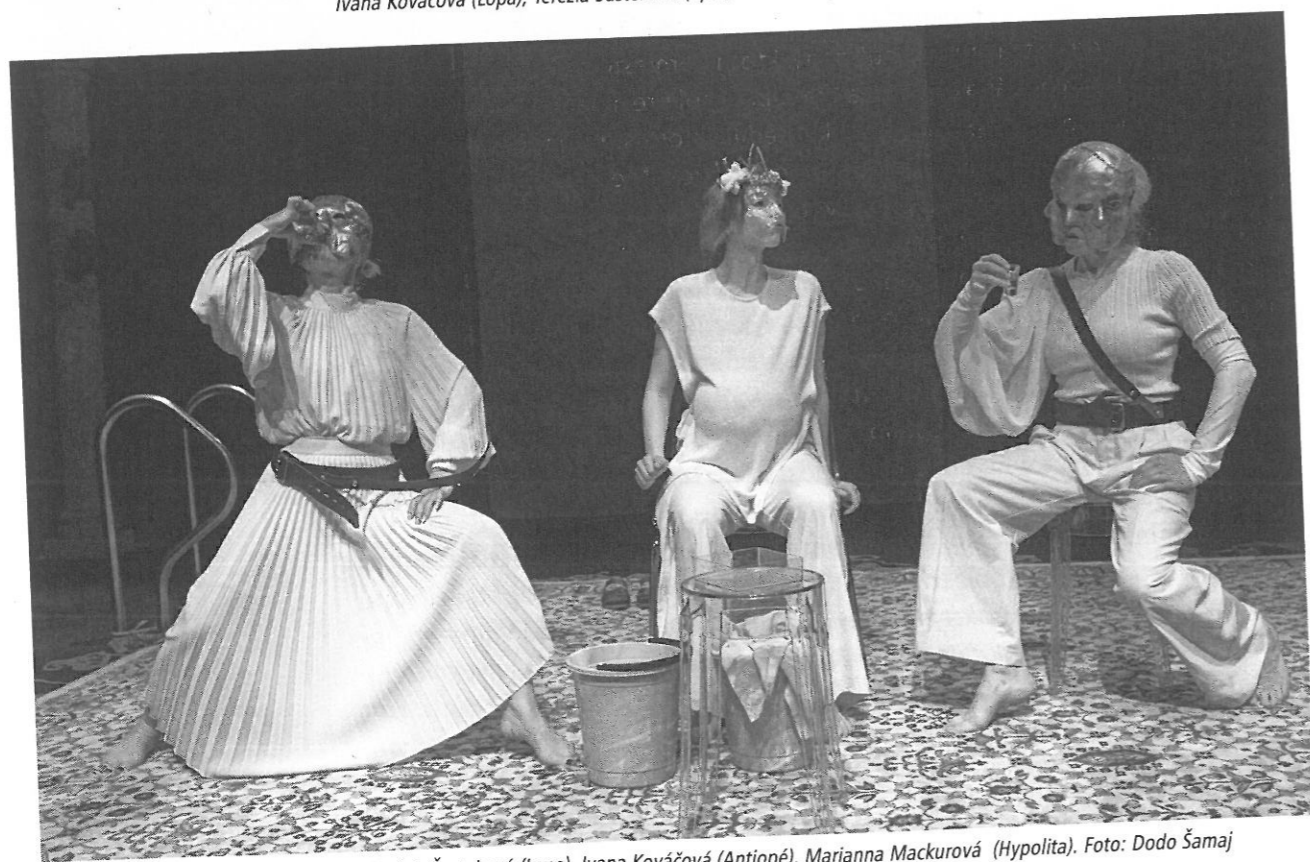

Ivana Kováčová (Lopa), Terézia Šusteková (Ypa), Matúš Hollý (Ody). Foto: Dodo Šamaj

Terézia Šusteková (Lopa), Ivana Kováčová (Antiopé), Marianna Mackurová (Hypolita). Foto: Dodo Šamaj

V kontexte vojny mi moje „čakania“ pripadali trápne

Rozhovor s URŠULOU KOVALYK

V minulosti ste vo svojej tvorbe neprejavovali záujem o mytologické príbehy, ale v prípade spolupráce s Bábkovým divadlom na Rázcestí ste urobili výnimku. Čo bolo pre vás na mýte o Penelope najatraktívnejšie a od čoho ste sa pokúšali radšej distancovať?

Nedostávam často ponuku napísať hru pre konkrétne divadlo. Vnímala som ju ako jedinečnú príležitosť ukázať svetu môj pohľad na jeden mýtus, ktorý mne osobne pripadal absurdný. Bol vytvorený (a tradovaný) cez mužskú patriarchálnu optiku, absentuje v ňom názor Penelopy, ktorá bola v nevýhodnom postavení a bola priamo ohrozovaná sexuálnym a psychickým násilím. Jej rola cnostnej manželky čakajúcej na svojho manžela Odysea bola pre mňa neakceptovateľná. Mýtus ma rozčuľoval, až som sa mu mala chuť vysmiať. Celý ten konštrukt o trpezlivosti, vernosti a „múdrosť“ ženy, ktorá namiesto toho, aby priamo kovala, vymýšľa lešť a od rána do večera tká rubáš, bol pre mňa neprijateľný. Mojm prvým nápadom bolo napísať čiernu komédiu, ktorá si poriadne „vystrelí“ zo všetkých tých hrdinov, vojakov a verných manželiek. Niečo ako *Lietajúci Cirkus Montyho Pythona*. Pri rozhovoroch s Ivetou Škripkovou sa mi však začali odkrývať vrstvy mýtu, ktoré majú presah aj na život súčasných žien. Uvedomila som si, koľkokrát vo svojom živote som bola aj ja Penelopou, keď som na niečo iba čakala a prispôbila sa situácii, lebo som ju nemohla ovplyvniť. Bola som bezmocná, vyčkávanie ma paralyzovalo, cítila som úzkosť. Neznášam čakanie na niečo, v tom procese mi chýba aktivita a suverenita. Vo februári Rusko napadlo Ukrajinu a „čakanie“ odrazu dostalo hrôzostrašný rozmer. Čierny humor v mojej hre vyznel nemiestne. Hru som preto prepísala. Zasiahli ma fotografie ľudí schovaných v pivniciach, v metre. Videla som v nich kruté, neznesiteľné čakania. Kým prestanú bombardovať mesto, kým dovezú potraviny, vodu, lieky. Čakáš na telefonát od muža, ktorý bojuje, čakáš na to, či prežije tvoje dieťa zranené strelou, čakáš, či prežiješ pôrod, čakáš na hraniciach v kilometrových radoch, čakáš na pomoc. V tomto kontexte mi moje „čakania“ pripadali trápne.

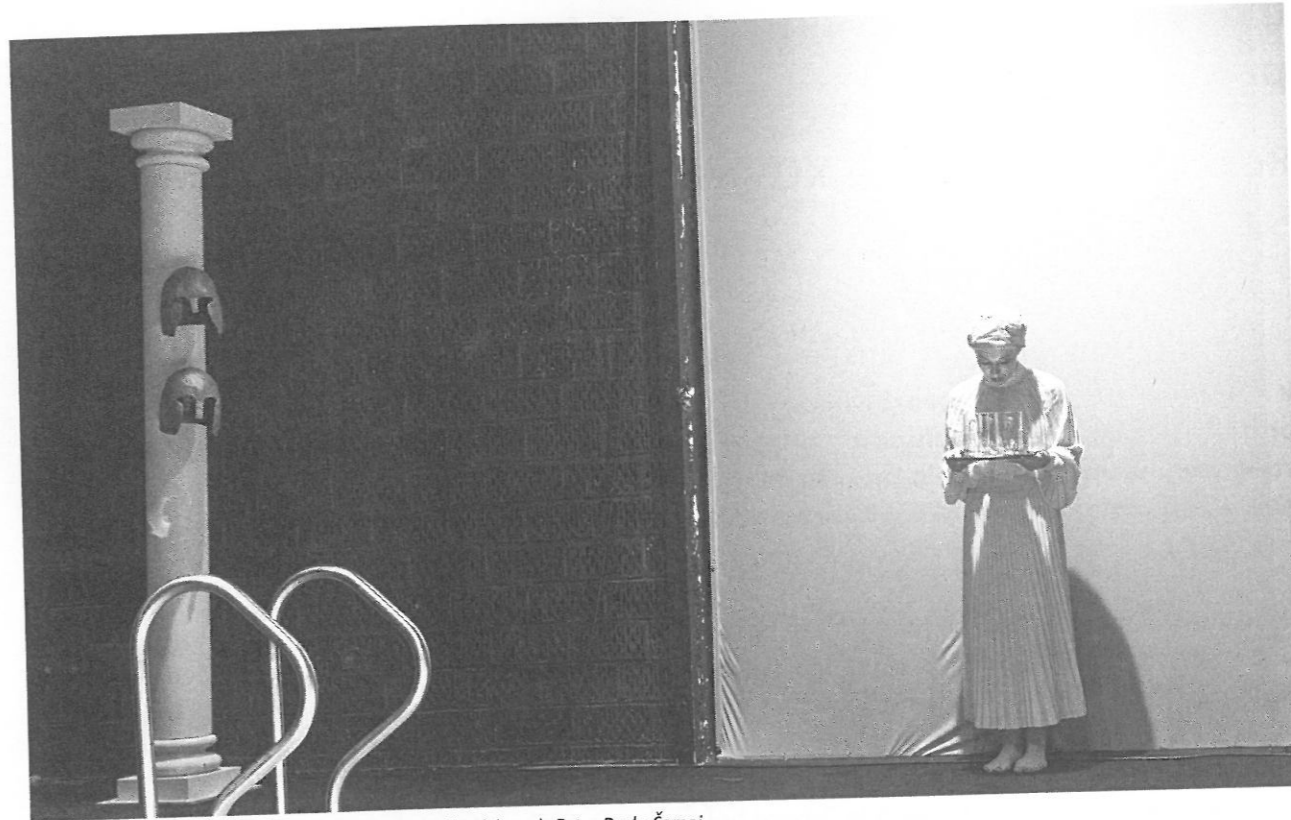
Má zmysel dramatizovať staré mýty a adaptovať ich pre súčasné javisko?

Podľa mňa to má zmysel vtedy, keď im úplne neveríme. Ak spochybíme pohľad rozprávača. Ak sa na mýty pozrieme kriticky a začneme medzi riadkami vnímať

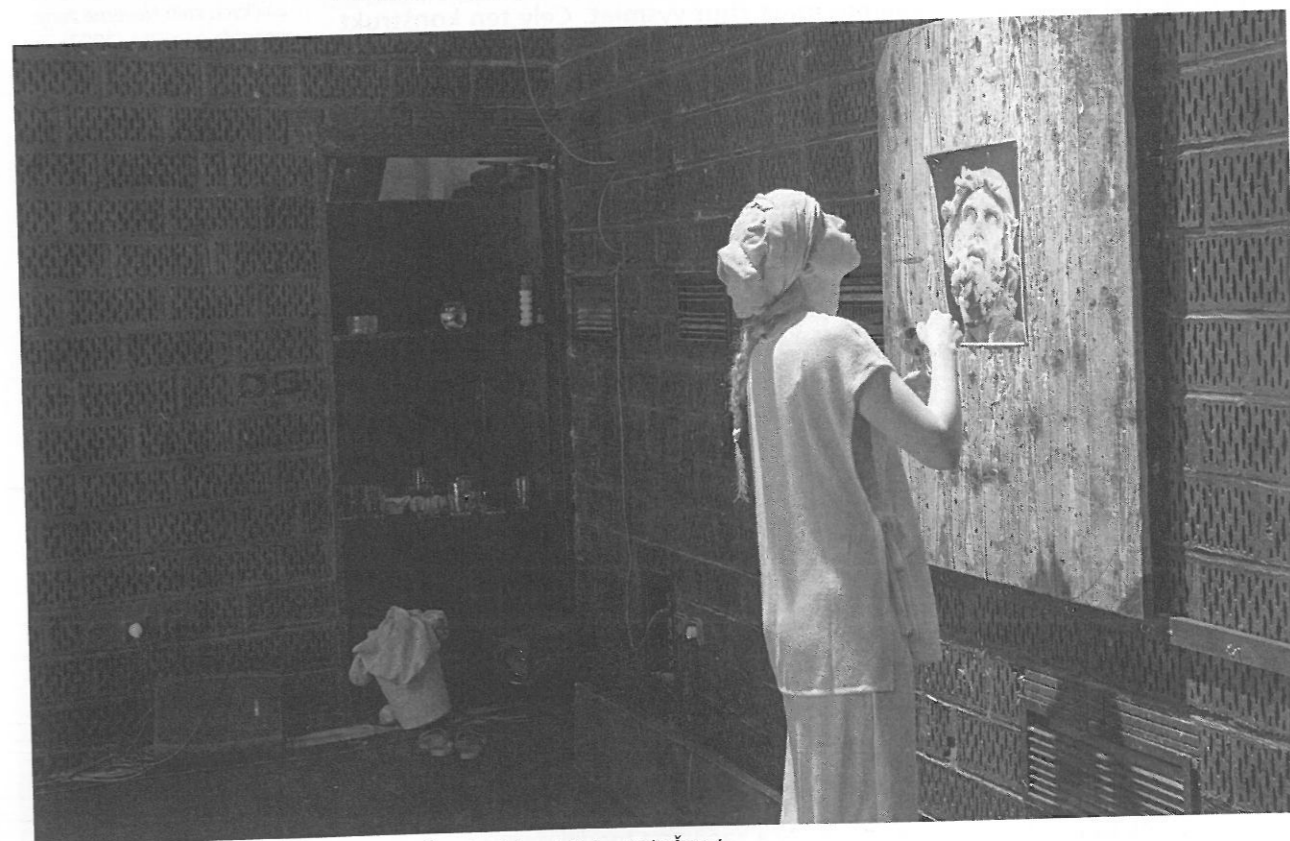
ZACIELENÉ
NA FEMINISTICKÉ
DIVADLO

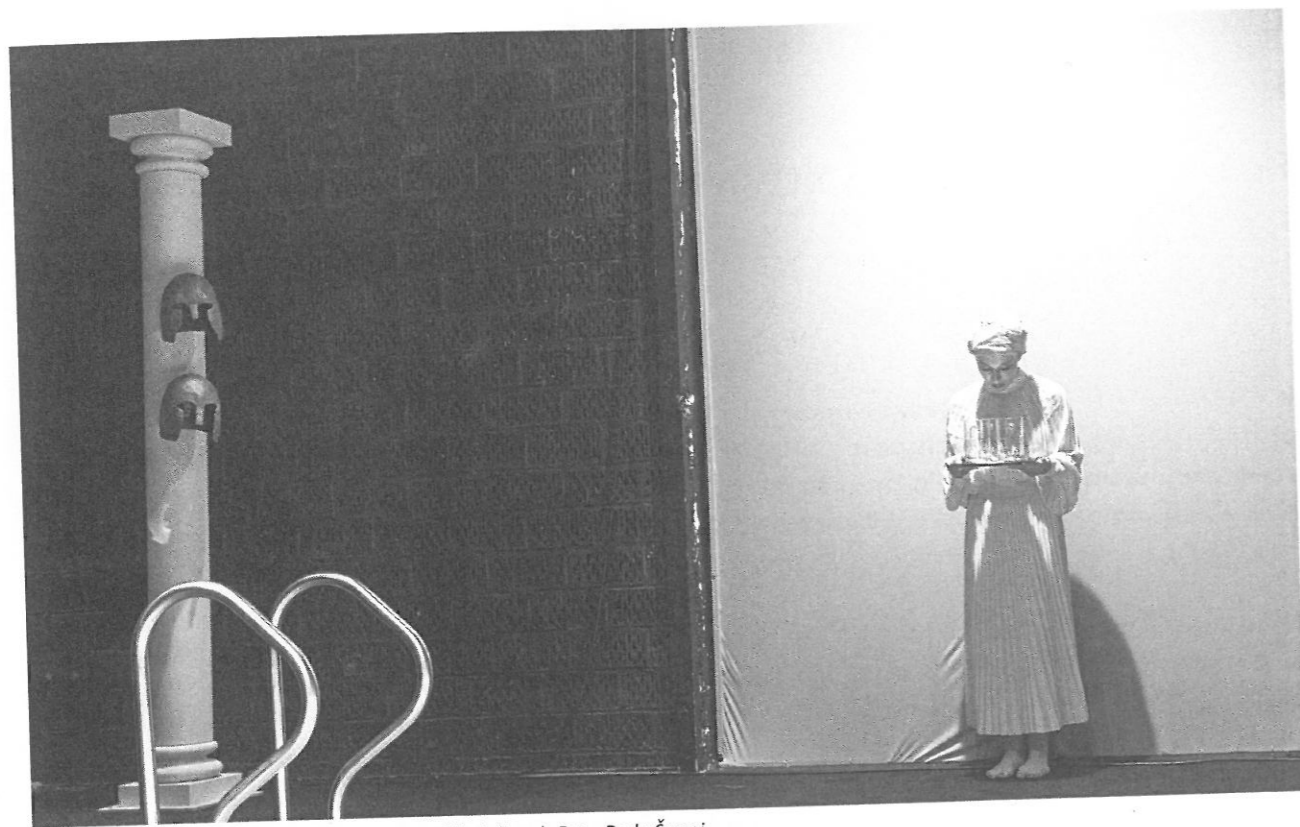
URŠULA KOVALYK (1969, Košice) je feministická spisovateľka, žije v Bratislave. Vyštudovala sociálnu prácu na Trnavskej univerzite. Pracovala v kultovom košickom kníhkupectve Artforum a ako poradenská pracovníčka vo Fenestre – v krízovom centre pre obeť násilia páchaného na ženách. V r. 2004 založila Divadlo bez domova, v ktorom (s Patrikom Krebsom) pracujú formou dramaterapie s marginalizovanou skupinou ľudí. Je autorkou prozaických kníh *Neverné ženy neznášajú vajíčka* (2002), *Travesty šou* (2004), *Žena zo sekáča* (2008), *Krasojazdkyňa* (2013), nominovanej na cenu Anasoft litera 2014, a *Čisté zvieratá* (2018). Jej prózy boli preložené do angličtiny, češtiny, maďarčiny, hindčtiny, slovinčiny, francúzštiny a arabčiny. Za knihu *Krasojazdkyňa* získala v r. 2014 Cenu Bibliotéky. Je tiež držiteľkou ceny Inzine v literárnej súťaži Povedka 2001, víťazkou slovenského národného kola celosvetovej literárnej súťaže o Cenu Davida T. K. Wonga v r. 2002. Napísala niekoľko divadelných a rozhlasových hier. V rámci projektu Anómia 21 uviedlo DPOH Bratislava jej hru *Opatruj sa, Júlia!* v réžii Kateřiny Quisovej. V r. 2022 sa v BDNR uskutočnilo autorské čítanie *Krasojazdkyne* hercami a herečkami DBD. BDNR ponúкло Kovalyk tému mýtu o Penelope, čoho výsledkom sa stala pôvodná hra *penelopa*.

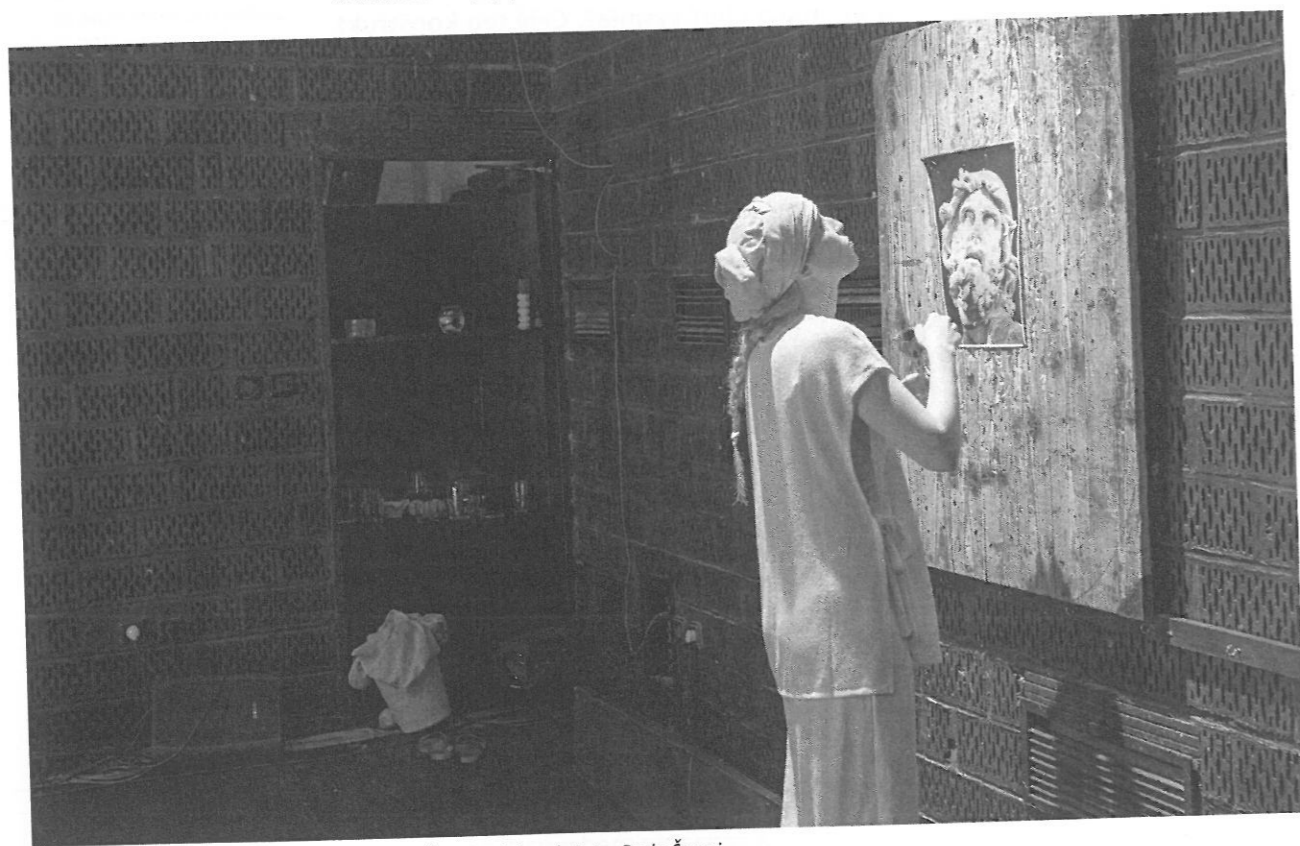
Ivana Kováčová (Lopa). Foto: Dodo Šamaj

Terézia Šusteková (Lopa). Foto: Dodo Šamaj

Ivana Kováčová (Lopa). Foto: Dodo Šamaj

Terézia Šusteková (Lopa). Foto: Dodo Šamaj

príbehy osôb, ktoré v nich hrajú „druhé husle“, alebo sú neviditeľné. Bolo by zaujímavé spracovať mýtus o Penelope napríklad cez optiku jej slúžok. Vraj spávali s pytačmi, a preto ich dal Odyseus po návrate popraviť! Lenže ja si myslím, že to bol vynútený sex – znásilnenie. Slúžka vtedy nemala žiadne práva, o jej živote a smrti rozhodoval jej pán/pani, nemohla odmietnuť sex s pytačmi, myslím si, že si nikto nepýtal jej súhlas. Tiež by bolo zaujímavé spracovať mýtus cez optiku ich syna Télemacha, ktorý musel nejako vnímať dlhoročnú neprítomnosť otca, alebo cez vnútorné prežívanie Odysea, ktorý aj napriek tomu, že bol pacifista, šiel bojovať. Prečo? Lebo to slúbil Menélaovi? Až tak zaväzujúce sú sľuby v pánskych kluboch? Adaptáciou mýtu na súčasný svet zistíme, že mnohé nepravosti, patriarchálne stereotypy dookola opakujeme.

peneLopa vznikla ako prvá inscenácia v rámci projektu Flexila (Staré mýty v súčasnosti). Máte nejaký tip, aké ďalšie mýty by mohli zaujať divácke zázemie BDNR v súvislosti s dramaturgiou divadla?

Určite sa žiada dekonštruovať čo najväčšie množstvo mýtov. Mňa by napríklad zaujímali prerozprávane mýty o Medúze, Amazonkách alebo o Helene Trójskej.

Tvorbu a dramaturgiu BDNR dôverne poznáte. Čím môže produkcia Flexily zaujať divákov a diváčky z celého Slovenska, prilákať ich do Banskej Bystrice?

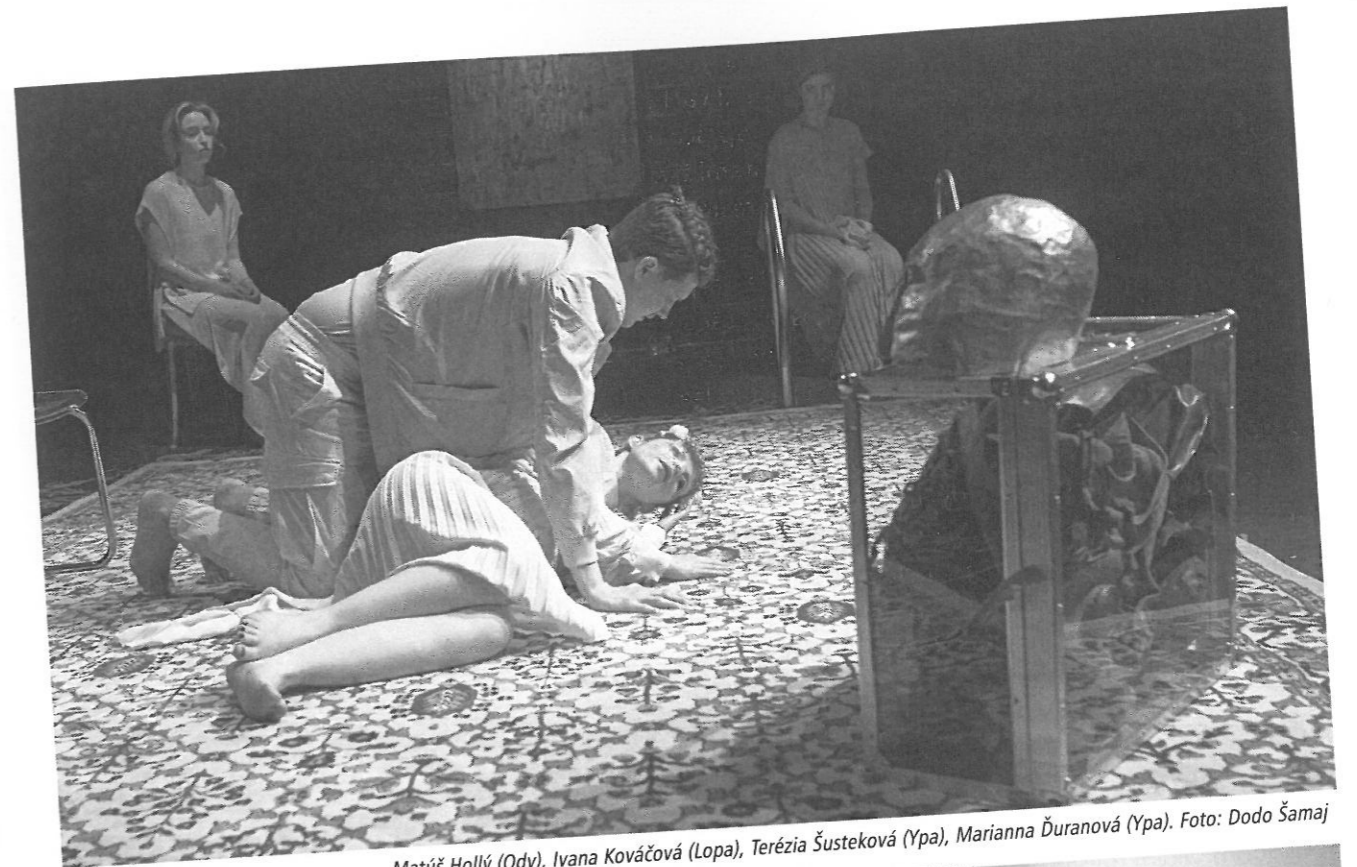
Spôsobom, akým myslia, ako umelecky tvoria a aké témy si vyberajú. Flexila je odvážny projekt, ktorý nemá problém s feministickým pohľadom na vec. A pretože plánuje spolupracovať s rôznymi autorkami a autormi, prinesie do divadla (okrem iného) rozmanitosť. Slovo ROZMANITOSŤ zdôrazňujem, pretože slovenská spoločnosť sa ešte stále rozmanitosti bojí.

Zúčastnili ste sa aj na skúšobnom procese *peneLopy*. Ako ste hodnotili jej prvú skúšku?

V živote som nebola na žiadnej divadelnej skúške BDNR, predstavenia však navštevujem. Prvá skúška *peneLopy* bola podľa mňa dynamická, kreatívna, zaujalo ma, ako herečky/herec hneď v úvode pracovali s textom. Analyzovali ho naozaj do hĺbky, hľadali presah k osobným skúsenostiam, postojom alebo vlastným príbehom. Ja som sa zároveň trochu naučila, ako pracujú profesionálne herecké tímy.

Ako čestná hostka ste sa zúčastnili aj na slávnostnej premiére inscenácie. Ako vnímate režijné spracovanie vášho textu Iveta Škripkovou?

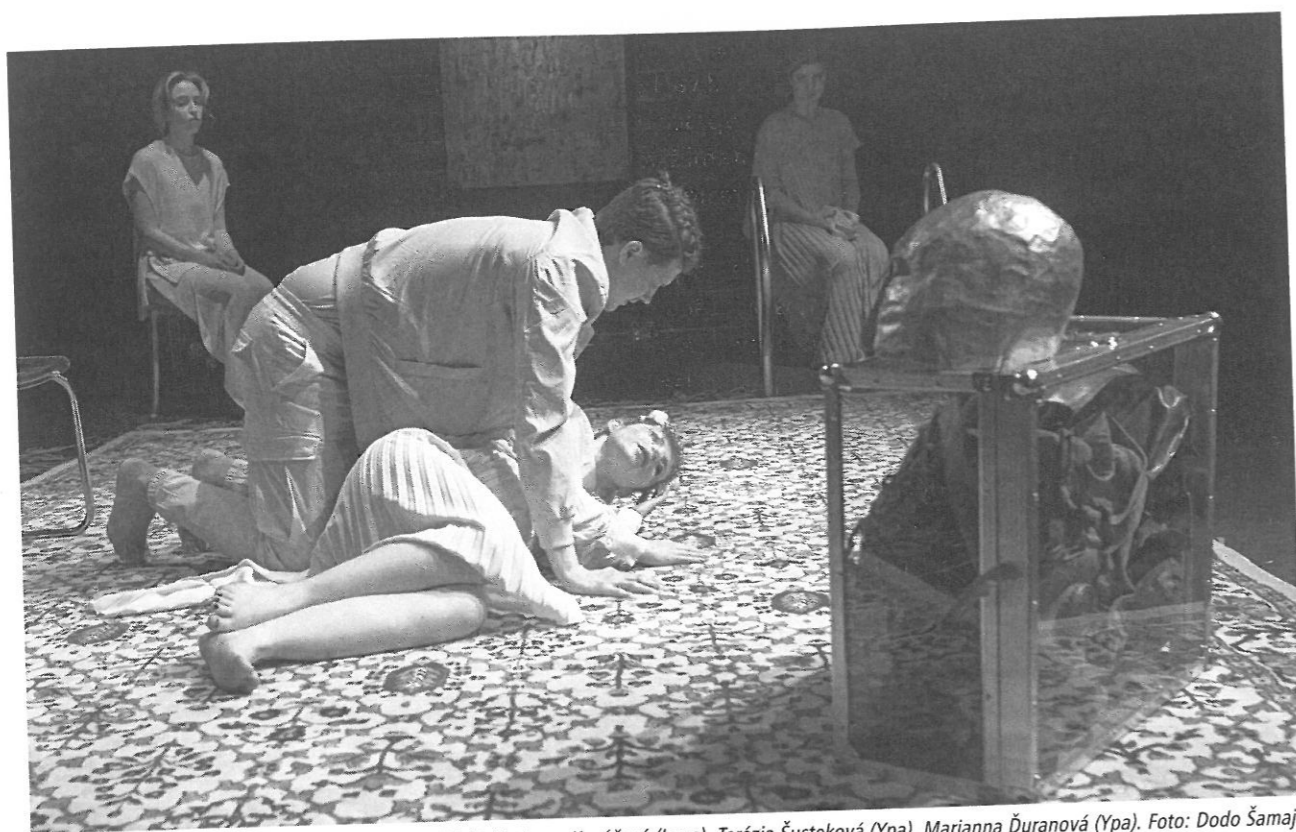
Režijné spracovanie vnímam ako profesionálne, úžasne experimentálne. Iveta je sebavedomá a skúsená režisérka. Nemala problém vziať si z textu to, čo potrebovala, nebála sa škrtiť, nemala problém interpretovať niektoré dialógy inak, než som ich myslela ja, vniesla do hry expresívne pohybové prvky, videoprojekciu,

Matúš Hollý (Ody), Ivana Kováčová (Lopa), Terézia Šusteková (Ypa), Marianna Ďuranová (Ypa). Foto: Dodo Šamaj

Marianna Ďuranová (Dryas), Matúš Hollý (Narkissos), Marianna Mackurová (Belos). Foto: Dodo Šamaj

Matúš Hollý (*Ody*), Ivana Kováčová (*Lopa*), Terézia Šusteková (*Ypa*), Marianna Ďuranová (*Ypa*). Foto: Dodo Šamaj

Marianna Ďuranová (*Dryas*), Matúš Hollý (*Narkissos*), Marianna Mackurová (*Belos*). Foto: Dodo Šamaj

spev, glosolátiu. Zároveň zachovala kovalykovský jazyk. Hru vytvorila tak, aby mala zároveň edukačný charakter. Ak juvidia diváčky a diváci, ktorí vôbec nepoznajú mytológiu, čosi sa aj naučia. Naša spolupráca bola vynikajúca, aj napriek našim odlišnostiam. Ja tvorím intuitívne, miestami živelne, Iveta pedantne analyzuje, naštuduje si aj najmenšie detaily a pri režírovaní vie presne, čo robí.

Má spôsob dekonštrukcie a reinterpretácie starých mýtov v súčasnom literárnom a divadelnom umení potenciál osloviť väčší okruh čitateľov a čitateľiek, divákov a diváčok? Dokázali by ich dnes osloviť adaptácie mýtov klasicistických alebo vôbec antických autorov, ako napríklad Jean Racine a Euripides?

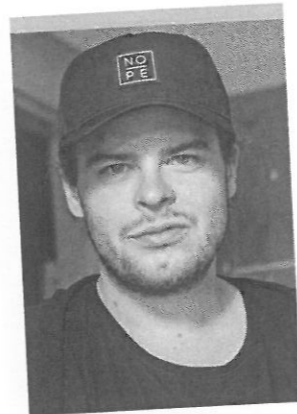
Neviem, čo znamená väčší okruh diváčok a divákov. Divadelné umenie na rozdiel od showbiznisu malo u nás vždy menšiu návštevnosť. V časoch závislosti od Tik-Toku a Instagramu sa neodvážim predpovedať, aký veľký okruh ľudí bude ochotný vôbec prísť do divadla. Dostala som však spätnú väzbu od diváčky, ktorá nechodí často na divadelné predstavenia, no hra *peneLopa* v nej zarezonovala, téma čakania bola aj jej osobná téma. Myslím si, že takých ľudí bude viac.

Reflektujete v súčasnosti divadelné inscenácie, ktoré siahajú po antických alebo iných mýtoch? V čom sa od nich *peneLopa* líši?

Ako som už povedala, ich dekonštrukciou, dôrazom na ženský, feministický pohľad.

Mytologické príbehy majú patriarchálny a paternalistický charakter. Vedeli by ste ako autorka *peneLopy*, hry s dôrazom na ženské témy, povedať, ako je možné prispôbiť mýtus určitým požiadavkám, vlastným preferenciám alebo predstavám bez toho, aby z neho unikla podstata?

Príbeh o Penelope a Odyseovi (súčasť eposu *Ilias a Odysea*) je rozvláchny, vystupuje v ňom veľa postáv a vo väčšej miere opisuje konanie Odysea. Ja som sa sústredila na (ne)konanie Penelopy. Venovala som pozornosť aj takým udalostiam, o ktorých síce Homér nehovorí, ale vyplývajú z podstaty skutočnosti, ktorá je v epose zachytená. Napríklad vieme, že mala s Odyseom syna Télémachu. Zaujímalo ma, ako asi Penelopa prežívala tehotenstvo a pôrod. Je veľmi málo divadelných hier, kde sa zobrazuje téma pôrodu, v repertoároch slovenských divadiel mi chýba prítomnosť tejto ženskej udalosti, ktorá tak zásadne ovplyvňuje život a ktorá býva aj život ohrozujúca. Snažila som sa dodržať logiku a kostru príbehu, ale príhody, ktoré mýtus v súvislosti s Penelopou nespomína, som si „na drzovku“ vymyslela. Napríklad návšteva dvoch Amazoniek je čisto moja fantázia. Tiež som si vymyslela témy, ktoré počas Penelopinho nekonečného čakania medzi sebou preberali. Niektoré skupiny postáv, ktoré spomína mýtus, som zredukovala. Napríklad počet slúžok (mala ich veľmi veľa) aj počet pytačov, ktorí prišli Penelopu „žiadať o ruku“. Cez moju optiku ju v skutočnosti sexuálne obťažovali, vydierali, s cieľom získať jej majetok a krajinu. Pri písaní som si kládla otázky: Aký asi mala

JAROSLAV VOĽANSKÝ je absolvent Divadelnej fakulty VŠMU v Bratislave (program vedy o umení a kultúre) a Fakulty dramatických umení AU v Banskej Bystrici (program divadelná dramaturgia a réžia). V súčasnosti pôsobí v Bábkovom divadle na Rázcestí v Banskej Bystrici ako lektor dramaturgie.

Penelopa názor na svoju situáciu? Prečo radšej tkala rubáš, než by vykopla pytačov z domu? Mala ako kráľovná nejakú moc? Ako vnímala odchod Odysea na vojnu? A prečo na neho tak dlho čakala? Čo asi v tom čase robila, ako uvažovala? Využila som, že mýtus nie je historický fakt, že je len svetonázorom, ktorý vznikol projekciou kolektívnych predstáv mužov vtedajšej spoločnosti, a ja som sa rozhodla do hry *peneLopa* naprojektovať svoju feministickú predstavu.

Vaše hry sa inscenujú aj v Divadle bez domova. Premýšľali ste niekedy nad tým, či by si v ňom *peneLopa* našla svoje miesto a získala nových divákov a nové diváčky?

V DBD už moje hry neinscenujeme, iba inscenované čítania mojich dvoch posledných kníh. Venujeme sa autorskému divadlu a moje premýšľanie o tom, čo v budúcnosti vytvoríme, je závislé od kondície a zloženia hereckého tímu. Sme determinovaní a determinované zdravotným stavom hercov a herečiek, ich životnou situáciou, schopnosťami a vnútorným nastavením. Môžem si vymyslieť akúkoľvek divadelnú hru, ale aký význam to bude mať, ak ju herci a herečky nedokážu zahrať, alebo jej neporozumejú, alebo ich téma nebude zaujímať? Cieľom našej práce je posilňovanie znevýhodnených ľudí pomocou divadla, nie vnučovanie divadelných hier, na ktorých si „vylámu zuby“. Jasné, že by som uvítala *peneLopu* v podaní BDNR na našom javisku. Nevieť však, či je to v našej skromnej divadelnej sále technicky možné.

Inšpirovala vás *peneLopa* k napísaniu ďalšieho textu spracúvajúceho niektorý z množstva ďalších existujúcich mýtov?

Zatiaľ nie, ale je možné, že ma inšpiruje v budúcnosti.

(Zhováral sa Jaroslav Voľanský.)